

Opetus- ja kulttuuriministeriölle

Kotimaisten kielten keskuksen lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi Suomen Akatemiasta annetun lain muuttamisesta, OKM/3/010/2014

Luonnos hallituksen esitykseksi laiksi Suomen Akatemiasta annetun lain muuttamisesta on kaikkiaan varsin selväpiirteinen ja perusteltu. Erityistä huomiota kiinnitämme §:ssä 5b kuvattuun strategisen tutkimuksen neuvostoon, joka herättää eniten kysymyksiä, ja kommentoimme lyhyesti myös pykälää 3 ja 4 (hallitus), 5a (tutkimusinfrastruktuurikomitea), 10 (akateemikon arvonimi) ja 12a (esteellisyys) ja niiden perusteluja.

5b § Strategisen tutkimuksen neuvosto

Strategisen tutkimuksen neuvosto on uusi elin, jonka toiminta on sidoksissa valtioneuvostoon enemmän kuin minkään muun tieteellisen elimen. Ymmärrämme, että Akatemia-lain tasolla luodaan toiminnalle puitteet eikä työjärjestystä. Kun tällaisen elimen toiminnasta ei kuitenkaan vielä ole kokemuksia, sitä koskevien perustelujen on siksi syytä olla mahdollisimman selväkielisiä ja myös yksityiskohtaisia. Erityisen selvästi tulee kuvata strategisten teema-alueiden ja painopisteiden valmistelu- ja päätösprosessi. On hyvä, että teema-alueita ja painopisteitä koskeva aloite lähtee strategisen tutkimuksen neuvostosta, mutta perusteluissa tulisi näkyä myös se, miten aloitteet tulevat neuvoston pöydälle eli miten järjestetään tiedeyhteisön kuuleminen.

Luonnoksen mukaan valtioneuvosto päättäisi saamiensa aloitteiden perusteella ohjelmarakenteesta ja strategisen tutkimuksen neuvosto tutkimushankkeiden valinnasta, seurannasta ja vaikuttavuuden arvioinnista. Tämä työnjako vaikuttaa harkitulta, mutta silti on hyvä tiedostaa, että valtioneuvoston valta voi käytännössä lisääntyä, mikä tarkoittaisi Suomen Akatemian roolin muuttamista.

Lakiluonnoksen yksityiskohtaisissa perusteluissa ei tietenkään oteta kantaa tuleviin sisältöihin, mutta jo tässä yhteydessä haluamme korostaa sitä, että myös humanistisen ja yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen rooli olisi otettava painokkaasti huomioon, koska esimerkiksi kipeimpiin yhteiskunnallisiin ongelmiin on haettava ratkaisua hyvin laaja-alaisesti. Tästä muistutamme siksi, että ihmistieteet voivat usein jäädä taustalle, kun etsitään nopeita vastauksia suuriin ja monialaista tarkastelua vaativiin kysymyksiin.

Strategisen tutkimuksen neuvoston jäseniltä edellytetään, että he ovat tunnustettuja tutkijoita tai tutkimuksen käyttäjinä sen asiantuntijoita. Perustelujen mukaan heillä tulisi olla kokemusta myös laajoista hallinnon tai elinkeino- ja muun työelämän taikka tutkimuksen muutosten johtamisesta. Tämä luonnehdinta on hieman epäselvä, joten sitä olisi hyvä täsmentää. Jos on laajaa kokemusta

johtamisesta, on todennäköisesti karttunut kokemusta myös muutosten johtamisesta, joten tässä riittäisi, että edellytetään laajaa, eri kentillä hankittua kokemusta johtamisesta.

3 ja 4 § Hallitus

Hallituksen koostumus muuttuisi uuden lain mukaan niin, että pääjohtaja ei enää ole hallituksen jäsen, vaan vastaisi käsiteltävien asioiden valmistelusta, esittelystä ja toimeenpanosta. Tämä ratkaisu on linjassa yliopistojen hallitustyöskentelyn kanssa; rehtori ei ole jäsen, vaan hänellä on juuri se rooli, jota nyt esitetään myös Akatemian pääjohtajalle. Myöskään toimikuntien puheenjohtajat eivät olisi jäseniä, vaan heillä olisi läsnäolo- ja puheoikeus. Kun jäsenillä tulee, kuten aikaisemminkin, olla kokemusta tutkimustyöstä ja riittävä tiedepolitiikan asiantuntemus, on tärkeää, että hallituksen nimittävä valtioneuvosto kuuntelee tässä tiedeyhteisön asiantuntemusta. Tulkitsemme lakiluonnoksen yksityiskohtaisia perusteluja niin, että nimitysprosessi etenee entiseen tapaan, vaikka nimittämisestä on todettu vain, että se on ”valtioneuvoston toimivallassa”. Kenties tätä kohtaa olisi syytä selvittää.

5a § Tutkimusinfrastruktuurikomitea

Tutkimusinfrastruktuurikomitea, joka suunnittelee ja kehittää infrastruktuuritoimintaa ja päättää itsenäisesti infrastruktuurirahoituksesta, on nykyoloissa tarpeellinen. Kun komitean puheenjohtajalla on luonnoksen mukaan läsnäolo- ja puheoikeus Akatemian hallituksessa, tämä osaltaan takaa komitean työn kiinteän yhteyden Akatemian muuhun toimintaan ja sitoo infrastruktuurityön tutkimuksen kokonaisuutensa. Komiteaa nimitettäessä tulee pitää huolta siitä, että sen jäseninä on eri tieteenalojen edustajia, kuten nykyisessäkin infrastruktuurien asiantuntijaryhmässä on laita. On hyvä ratkaisu, että tutkimusinfrastruktuurikomitean tehtävät ja koostumus määritellään lain tasolla.

10 § Akateemikon arvonimi

Luonnoksessa esitetään, että kotimaisten akateemikon arvonimen haltijoiden määrää nostetaan 12:sta 16:een. Tämä on perusteltua ja kannatettavaa, koska tutkijoiden määrä on suuresti lisääntynyt, tieteen taso on noussut ja on syntynyt kokonaan uusia tutkimusaloja. Kun akateemikon arvonimeen ei liity rahoitusta eikä muita aineellisia etuja, määrän nostaminen ei lisää kuluja, vaan kysymys on enemmänkin tieteen näkyvyyden vahvistamisesta ja tietenkin myös asianomaisten tutkijoiden työn arvostamisesta. Toivottavaa on, että akateemikkoja myös kuultaisiin aikaisempaa enemmän niin tiedepoliittisessa kuin yhteiskunnallisessakin keskustelussa.

12a § Esteellisyys

Lakiluonnoksessa ehdotetaan, että Akatemian toimielimen jäsen ei ole esteellinen käsittelemään asiaa yksinomaan sillä perusteella, että hän on palvelussuhteessa asianosaiseen yliopistoon tai muuhun tutkimusorganisaatioon. Jäsen on esteellinen vain silloin, kun hän on esitellyt tai käsitellyt asiaa omassa organisaatiossaan. Tämä on tervetullut muutos aikaisempaan ankaraan käytäntöön, jonka mukaan jäsen ei voinut olla mukana esimerkiksi huippuyksikköhakemuksen käsittelyssä, jos asia ylipäätään koski hänen organisaatiotaan, vaikka hänellä ei ollut omassa organisaatiossaan mitään tekemistä hakemuksen laatimisen, käsittelyn tai sitä koskevien päätösten kanssa.

Tärkeää on, että lakiuudistuksen jälkeenkin Suomen Akatemialla on edelleen monipuolinen ja itsenäinen rooli tutkimuksen rahoittajana, tieteellisen asiantuntemuksen tyyssijana ja tiedepolitiikan keskeisenä toimijana. Vaikka valtioneuvostolla on määritelty rooli Suomen Akatemian toiminnassa nimenomaan strategisen tutkimuksen ohjelmia päätettäessä, valtioneuvostonkin etu on, että se kuuntelee tarkoin tutkijayhteisöä ja Suomen Akatemiaa.

Helsingissä 12. helmikuuta 2014

Pirkko Nuolijärvi
johtaja

Toni Nykänen
hallintopäällikkö